

Asia: VN/22876/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi ulkomaalaislain muuttamisesta (tilapäinen suojelu)

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne tähän.

Oikeus Kelan asumisperusteisiin etuuksiin edellyttää kolmannen maan kansalaiselta voimassa olevaa oleskelulupaa (Laki asumisperusteisesta sosiaaliturvasta rajat ylittävissä tilanteissa 4 §). Oleskeluluvan lajille ei aseteta vaatimuksia. Edellytyksen täyttävät sekä määräaikainen jatkuva A-lupa, määräaikainen tilapäinen B-lupa ja pysyvä P-lupa.

Hallitus esittää ulkomaalaislakiin muutosta, jonka nojalla valtioneuvosto voisi yleisistunnossaan päättää, että niiden väestöryhmien, joiden tilapäinen suojelu perustuu kansalliseen harkintaan, oleskeluluvat päättyvät valtioneuvoston tilapäistä suojelua koskevasta päätöksestä poiketen jo aiemmin. Kansallisella harkinnalla tilapäistä suojelua on annettu kansalaisuudettomille ja kolmannen maan kansalaisille, jotka ovat oleskelleet Ukrainassa muun kuin kansainvälisen suojelun perusteella. Esityksen mukaan tilapäisen suojelun päättymistä koskeva päätös koskisi noin 200 ulkomaalaista. Päätöksen kohteena olevalla henkilöllä olisi kuitenkin mahdollisuus hakea oleskelulupaa muulla perusteella ennen oleskeluluvan voimassaolon päättymistä. Esityksen kohdassa 4.2.4 todetaan, että jos ryhmään kuuluva henkilö jäisi oleskelemaan Suomeen ilman oleskeluoikeutta ja esittäisi vanhentuneen oleskelulupakorttinsa tavoitellakseen hyötyä tai harhauttaakseen, voitaisiin hänen katsoa syyllistyneen ulkomaalaisrikkomukseen ulkomaalaislain 185 §:ssä säädetyn mukaisesti.

Kela toteaa, että henkilön oikeus asumisperusteisiin etuuksiin kuitenkin säilyy niin kauan kuin oleskelu Suomessa on laillista. Asumisperusteisilla etuuksilla tarkoitetaan muun muassa sairausvakuutusetuksia, kuten sairaus- ja vanhempainpäivärahaa sekä korvausta lääkkeistä ja yksityisen terveydenhuollon kustannuksista, työttömyysetuuksia, lapsilisää ja yleistä asumistukea. Oleskelu on laillista oleskelulupahakemuksen käsittelyn ajan, jos hakemus on jätetty ennen tilapäisen suojelun oleskeluluvan päättymistä. Myös tilanteessa, että henkilö valittaa tilapäisen suojelun oleskeluluvan peruuttamispäätöksestä, jatkuu oleskelu laillisena, kunnes

peruuttamispäätös on saanut lainvoiman. Jos samassa yhteydessä tehdään karkottamispäätös, jatkuu Suomessa olon laillisuus, kunnes karkotuspäätös on saanut lainvoiman. Kela kiinnittää huomioita myös siihen, että henkilön, jonka tilapäisen suojelun oleskelulupa valtioneuvoston päätöksellä peruutetaan, oikeus julkisen terveydenhuollon palveluihin säilyy kuitenkin niin kauan kuin henkilöllä on kotikunta Suomessa.

Liittyen tilapäisen oleskeluluvan jatkoluvan myöntämiseen ilman hakemusta Kela toteaa, että tämä voi mahdollistaa sen, että tilapäisen suojelun oleskeluluvan saaneelle maksetaan asumisperusteisia etuuksia perusteetta. Tämä on mahdollista, jos Kela ei muutakaan kautta saa tietoa tilapäistä suojelua saaneen paluusta Ukrainaan tai siirtymisestä toiseen EU-maahan. Näin voi käydä, jos henkilö ei myöskään ilmoita Suomesta muuttoaan Digi- ja väestötietovirastolle eikä tietä tätä kautta saavuta Kelaa. Kotikunnan nojalla säilyy myös oikeus julkiseen sairaanhoitoon henkilön todellisesta tilanteesta riippumatta.

Jatkolupapäätöstä tehtäessä tulisikin Kelan näkökulmasta tarkistaa, ettei Suomesta tilapäistä suojelua saava henkilö ole hakenut ja saanut tilapäistä suojelua myös toisesta EU-maasta. Esityksessä ei myöskään ole huomioitu, miten tilapäisen suojelun lupa Suomessa perutaan, jos status tilapäistä suojelua saavana on myöhemmin myönnetty toisessa EU-maassa. Jatkolupapäätöstä tehtäessä tulisi myös tarkistaa, ettei tilapäistä suojelua saava ole palannut Ukrainaan tai oleskele siellä pitkiäkin aikoja tilapäisesti. Edellytykset etuuden maksulle mahdollisen tilapäisen ulkomailla oleskelun ajalta vaihtelevat etuuksittain.

Kela on viimeisen vuoden aikana lakkauttanut etuuksia ulkomaille muuton vuoksi yhteensä 728:lta tilapäistä suojelua saavalta. Näistä noin puolen kohdamaa on ollut Ukraina. Osa ilmoituksista on tullut tilapäistä suojelua saavalta itseltään. Tietoja tulee jonkin verran myös vastaanottokeskukselta ja muilta viranomaisilta sekä ilmiantoina. Myös asumistukeen liittyen on tullut tietoa, että asuntoon on muuttanut uusia asukkaita. Jossain tapauksissa asiakasta ei vain tavoiteta hänen ilmoittamastaan osoitteesta. Todennäköisesti kaikki tilapäistä suojelua saavien ulkomailla oleskelut ja ulkomaille muutot eivät kuitenkaan tule Kelan tietoon, mikä johtaa Kelan etuuskien maksuun perusteetta.

Kohdassa 4.2.4 koskien vaikutuksia tilapäistä suojelua saaviin Suomessa asuviin henkilöihin sekä kohdassa 4.2.5 todetaan, että kun henkilö siirtyy asumaan kuntaan, hänen etuuksiaan ja palveluitaan järjestävänä tahona toimii hyvinvointialue ja Kansaneläkelaitos. Edelleen todetaan, että toimeentulolain mukaan oleskelun vakituisuudella, jonka voidaan katsoa olevan osin sidoksissa oleskeluluvan lajiin, voidaan arvioida olevan merkitystä esimerkiksi myönnettäessä toimeentulotukea tai harkinnanvaraista toimeentulotukea. Jatkuvalla oleskeluluvalla oleskelevilla on oikeus toimeentulotukeen, kun taas tilapäisellä oleskeluluvalla oleskelevien kohdalla toteutetaan tapauskohtaista harkintaa.

Tämän osalta Kela tarkentaa edellä esitettyä, että toimeentulotukilain 27 §:ssä säädetään siitä, että oleskelun tosiasiallinen luonne on selvitettävä yksilöllisesti jokaisen hakijan kohdalla.

Toimeentulotukilain näkökulmasta oleskelun tosiasiallinen luonne voi olla joko vakinaista tai tilapäistä. Lain esitöissä on todettu (HE 127/2022 vp, s. 60-62), että oleskelun tosiasiallisen luonteen selvityksen tulee perustua kokonaisarvioon hakijan yksilöllisistä olosuhteista. Esitöiden mukaan selvittäminen ei ole tarpeen hakijan kohdalla, jonka oleskelu on tavanomaista eikä näytä, että sitä on mitään syytä erikseen selvittää ja arvioida.

Kela toteaa, että toimeentulotukilain näkökulmasta vakinaisesti oleskelevana voidaan toimeenpanossa yleensä pitää esimerkiksi asiakasta, jolla on pysyvä oleskelulupa, sillä heidän oleskelunsa Suomessa on tarkoitettu pysyväksi. A-oleskeluluvan ja B-oleskeluluvan omaavien hakijoiden kohdalla oleskelun tosiasiallisesta luonteesta on yleensä tehtävä hakijan yksilöllisiin olosuhteisiin perustuva kokonaisarvio. Tilapäistä suojelua saavien osalta lähtökohtana on, että toimeentulo turvataan perustoimeentulotukeen nähden ensisijaisten vastaanottopalvelujen avulla tai muulla tavoin siihen saakka, kunnes tilapäistä suojelua saavan oleskelu voidaan katsoa perustoimeentulotuen näkökulmasta vakinaiseksi ja hänen oikeutensa vastaanottojärjestelmän palveluihin on päättynyt kotikunnan saamiseen. Arvio tukioikeudesta on tässäkin tapauksessa kuitenkin tehtävä tapauskohtaisesti ja hakijan kokonaistilanne, oleskelun tosiasiallinen luonne ja tuen tarve yksilöllisesti arvioiden.

Paijo Arja
Kansaneläkelaitos